

CHO‘LLANISH JARAYONI: SABABLARI VA OLDINI OLISH YO‘LLARI

Orziyev Ulug‘bek, Akbarov Nodirbek, Egamberdiyeva Muazzamoy

Andijon davlat pedagogika instituti

„Geografiya va Iqtisodiy bilim asoslari yo‘nalishi“ 3-bosqich talabalari.

M.O.Sariqulov

Andijon davlat pedagogika instituti

„Aniq va Tabiiy fanlar“ fakulteti katta o‘qituvchisi

Annotasiya. Maqolada O‘zbekiston hududida cho‘llanish jarayonining shakllanishi, uning asosiy sabablari, oqibatlar va oldini olish choralariga oid ilmiy qarashlar yoritilgan. Ishda cho‘l ekologiyasi, tuproq degradatsiyasi va Orolbo‘yi ekologik muammolarini o‘rgangan o‘zbek olimlarining ilmiy xulosalaridan foydalanilgan.

Kalit so‘zlar. *Cho‘llanish, eroziya, melioratsiya, degradatsiya, yaylov, saksovul.*

Cho‘llanish – yerlarning qurg‘oqchil sharoit tufayli unumdorligini yo‘qotishi.

Degradatsiya – ekologik tizimning buzilishi, eskirishi.

Eroziya – shamol yoki suv ta’sirida tuproqning ko‘chishi.

Melioratsiya – yer-suv resurslarini yaxshilashga qaratilgan choralar majmui.

Yaylov degradatsiyasi – chorva bosimi natijasida o‘simlik qoplaminig sustlashuvi.

Kirish. O‘zbekistonning katta qismi qurg‘oqchil hududlardan iborat bo‘lib, bunday sharoitda cho‘llanish jarayoni tabiiy holat sifatida yuzaga keladi. Ammo

oxirgi o‘n yilliklarda inson faoliyati, suv tanqisligi, yaylovlarning haddan tashqari bosimi, Orol dengizining qurishi va noto‘g‘ri meliorativ boshqaruv bu jarayonni tezlashtirmoqda. Shu bois cho‘llanish nafaqat ekologik, balki iqtisodiy hamda ijtimoiy muammo sifatida tobora dolzarb bo‘lib bormoqda.

Asosiy qism. Cho‘llanishning tabiiy sabablari: Iqlimning isib borishi va yog‘ingarchilikning kamayishi natijasida tuproq namligi pasayadi. Shamol eroziyasi kuchayib, unumdor tuproq qatlamlari ko‘chib ketadi. Cho‘l zonalarida o‘simlik qoplamini tabiatan siyrak bo‘lgani uchun tiklanish jarayoni sekin kechadi. Antropogen omillar : Yaylovlarning me‘yoridan ortiq ishlatilishi o‘simliklarning yo‘qolishiga olib keladi. Suv resurslarining noto‘g‘ri boshqarilishi tuproq sho‘rlanishini kuchaytiradi. Qadimiy saksovulzorlarning kamayishi qum ko‘chishining tezlashuviga sabab bo‘ladi. Orol dengizining qurishi mintaqada yangi cho‘l landshaftlarini vujudga keltirdi.

Cho‘llanish oqibatlari : Yer unumdorligi pasayadi, hosildorlik kamayadi. Yaylovlar sifatining yomonlashuvi chorvachilikka zarar keltiradi. Qum ko‘chishi yo‘llar, aholi punktlari va infratuzilmaga xavf tug‘diradi. Tuproqning sho‘rlanishi qishloq xo‘jaligini qiyinlashtiradi. Mintaqaning biologik xilma-xilligi qisqaradi.

Oldini olish choralari. O‘rmonlashtirish : Saksovul va boshqa cho‘l o‘simliklarini ekish qumni mustahkamlaydi va eroziyaning oldini oladi. Yaylov boshqaruvi : Yaylovlarni navbat bilan ishlatish, chorva sonini ekologik me‘yorlarga moslashtirish tabiiy o‘simlik qoplamini tiklanishiga yordam beradi. Tuproq va suv resurslarini yaxshilash : Sug‘orish texnologiyalarini modernizatsiya qilish, meliorativ tizimlarni tuzatish, sho‘rlangan yerlarda tuzga chidamli ekinlar ekish samarali natija beradi. Orolbo‘yi mintaqasini tiklash : Yangi “yashil zonalar” barpo etish, qumli maydonlarni o‘simlik bilan mustahkamlash, ekologik monitoring olib borish muhim hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, cho‘llanish – geografiya kitoblarida yozilgan oddiy tushuncha emas, balki odamlarning kundalik hayotiga bevosita ta’sir qiladigan real muammo. Suv kamaygan sari ekinlar kam hosil beradi, yaylovlar yaroqsizlashsa chorva boqish qiyinlashadi, qum shamoli esa hatto aholi punktlarining tinchini buzadi. O‘zbekiston olimlarining ilmiy fikrlari bizga shuni o‘rgatadiki, tabiatni asrash faqat mutaxassislarning ishi emas — har bir inson suvni tejashi, yerga e’tibor bilan qarashi, daraxt ekishni odatga aylantirishi zarur. Kichik o‘zgarishlar kelajakda katta natijalarga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jaloliddin Sayfullayev – cho‘llanish jarayonlari, ekologik monitoring.
2. Bazarbay Seitov – cho‘l o‘simliklari, saksovul ekologiyasi.
3. Nazir Xalilov – yaylov degradatsiyasi, shamol eroziyasi.
4. Rafiq Sanaqulov – Orolbo‘yi ekologiyasi va tuproq sho‘rlanishi.
5. Mamatqul Tojiyev – tuproq eroziyasi, melioratsiya.
6. Hasan Juraev – cho‘l tuproqlari va ularning xususiyatlari.